

DE GRONDWET - HOOFDSTUK 2 - REGERING

WETENSCHAPPELIJK COMMENTAAR HOOFDSTUK 2 - E.J. JANSE DE JONGE

*Dit is een inleiding op zowel hoofdstuk 2 (Regering),
als ook hoofdstuk 3 (Staten-Generaal) en hoofdstuk 4 (Adviescolleges van staat)*

Editie oktober 2020

1 INLEIDING

Hoofdstuk 2 van de Grondwet behandelt als eerste van de staatsinstellingen de regerende wetgevende macht en dan van de regering die de wetten uitvoert.^[1] Allereerst zal de grondslag van de parlementaire democratie. Beide begrippen vormen de basis van de ongeschreven leerstukken die als een rode draad door beide hoofdstukken 2 en 3 worden de adviescolleges van staat kort besproken.

2 GRONDSLAG VAN DE CONSTITUTIONELE MONARCHIE^[2]

De Republiek van de Verenigde Nederlanden (1588-1795) was een confederatie, een samenwerking op het terrein van defensie, buitenlands beleid en handel. Dat laatste door de Compagnie (WIC) voerde handel op het westelijk halfrond. De Republiek was op haar wereldmacht nummer 1, die in alle uithoeken van de wereld grond bezocht en handelde. Zeeland (de machtigsten), Utrecht, Gelderland, Overijssel, Drenthe, Friesland en S. Op 23 januari 1579 werd getekend door de afgevaardigden van de gewesten Holland en Zeeland de Zelfstandigheid van de Zeventien Provinciën. Later volgden andere gewesten.

De soevereiniteit behoorde aan de (gewestelijke) staten toe. Het bestuur van de afgevaardigden van de gewesten (steden, ridderschappen, districten of een combinatie daarvan) werd de Staten-Generaal. Het dagelijks bestuur van de gewesten lag in handen van het college van burgemeesters en schepenen. Het college van burgemeesters en schepenen werden gekozen uit en door de Statenleden.

Op 26 juli 1581 werd het **Plakkaat van Verlatinghe** (ook wel **Acte van Verlatinghe**) afgekondigd, waarmee de Republiek van de Verenigde Nederlanden werd verklaard onafhankelijk van de Spaanse kroon en heerser in de Nederlanden. Een landheer werd dus niet meer erkend. Het dilemma van de belangrijke functie diende te krijgen in de jonge Republiek, maar zonder de titel van stadhouder tot stadhouder van de provincie Holland benoemd.

Besloten werd om de functie stadhouder weer in te voeren. Deze functionaris was

voor hem een gewest bestuurde en gezag uitoefende. Het was met name de periode uitgroeide tot een vooraanstaand bestuurder. Het ging vaak om een combinatie van voor, had zitting in de Raad van State en wat bevoegd om gewestelijke staten bije werd, in ieder geval in Holland en Zeeland, niet meer gesproken over de 'stadhouder' er toe dat stadhouders veel macht naar zich toetrokken.

De erfelijkheid van het stadhouderschap kwam al aan de orde toen Willem van Oran voor de latere invoering van het erfelijk koningschap in 1814-15. Pas vanaf 1747 (van Oranje-Nassau). In datzelfde jaar werd het stadhouderschap erfelijk verklaard, z ingenomen door een lid van de familie Oranje-Nassau. We herkennen hier de eerfelijk vervuld door de wettige opvolgers van Koning Willem I, Prins van Oranje-N

De constitutionele monarchie krijgt rond 1815 vorm door aan het hoofd van de staat het staatshoofd een zeer machtige functionaris. Dit verschilt echter per land. Zo President heeft in beide landen op basis van de Grondwet eigen, soms ook vergaar functies en is hij veel minder betrokken bij het staatsbestuur. Indien zoals in Nederland is er – als eenmaal een parlementair stelsel is gevestigd – altijd sprake van beperkt hangt direct samen met het feit dat de Koning een niet-gekozen en dus ook niet eer niet door middel van verkiezingen door de bevolking of door een motie van wantr natuurlijk altijd (zie art. 27 en 28 GW). Bij de inrichting van een modern staatsbest en in Nederland in de negentiende eeuw, kwam de vraag aan de orde hoe men ene koningschap kon behouden. De enige mogelijkheid om een niet-gekozen en door er staat, was het onderwerpen van alle belangrijke taken en bevoegdheden van het kon de Koning in de regering.^[4] De Koning zou voortaan vooral van symbolische bet geschiedde in ons land bij het ontwerp van een herziene Grondwet in 1848. Op deze

3 GRONDSLAG VAN DE PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE

De Grondwet vermeldt in hoofdstuk 2 allereerst 'de regering'. Voor de herziening in Deze drie hoofdstukken van de Grondwet hebben met elkaar gemeen dat zij voors komt in hoofdstuk 6 aan de orde). Men vindt er de grondslagen van de constitutie voorgaande paragraaf, kan de totstandkoming van de constitutionele monarchie verl 1814 gekozen heeft voor een – in de Grondwet geregelde – monarchie onder leiding logische keuze omdat ons land de staatsvorm Republiek kende tussen 1588 en 1795 eeuw, ook wel omschreven als de Gouden eeuw, uitgroeide tot het machtigste land t

De tweede hier gebezigde term, parlementaire democratie, heeft niet alleen te make maar ook met het democratisch functioneren van onze staatsinstellingen. Dit gelegitimeerd dienen te zijn. In de hoofdstukken 2 en 3 van de Grondwet vinden gaat het dan om vrije democratische verkiezingen, parlementaire rechten en bevo parlementaire democratie is dat bestuurders (ministers en staatssecretarissen) die ni land, heengezonden kunnen worden. Dit kan op twee manieren: via verkiezingen of (hoofdstuk 2) en parlement (hoofdstuk 3). Slechts op enkele plaatsen in de Gr omschrijven (bijvoorbeeld in artikelen 68, 69, 81 en 105, derde lid Grondwet). De ministeriële verantwoordelijkheid. Dit leerstuk wordt in een parlementair stelsel duidelijk van elkaar onderscheiden te worden.

4 MINISTERIËLE VERANTWOORDELIJKHEID: ONTSTAAN EN BIJZONDERHEDEN

Het leerstuk van de ministeriële verantwoordelijkheid is voor het eerst in Engeland ontstaan. Het leerstuk van de ministeriële verantwoordelijkheid is voor het eerst in Engeland dat de verhoudingen tussen Koning en ministers waren gewijzigd. In vroeger tijden waren ministers ontslagen naar welgevallen van de Koning. Ministers voerden besluiten van de Koning in wijze buitenspel. Op de Koning kon geen controle worden uitgeoefend omdat hij bij zijn terugkomst in 1760 aan de macht kwam, veranderde deze situatie. Het kabinet kwam lossen van ministers aan de Koning naar een verantwoording-dingsplicht aan het parlement. Ministeriële verantwoordelijkheid (de strafrechtelijke verantwoordelijkheid bestond al). Deze ontstaat (tot op heden) geen samenhangende, geschreven grondwet. Het Engelse voorbeeld is niet een vergelijkbare situatie als in Engeland honderd jaar eerder: de ministers werden niet verschuldigd. Dit maakte het mogelijk om als staatshoofd een stempel te gebruiken geworden. Hij nam alle besluiten persoonlijk en ondertekende deze besluiten op de koninklijke besluitvorming strafrechtelijk gedekt door de Blanketwet van 1818. Het is strafbaar, voor zover dit op grond van een andere wetsbepaling nog niet het geval was.

Het eigenzinnige beleid van Willem I leidde echter tot steeds groter verzet vanuit de Koning) gelden uit de koloniën via een geheim fonds gebruikte om het leger op oorlog te voeren. De tienjaarlijkse begroting en een koloniale leningswet in 1839 werden beide vooraf ongecontroleerd uitgaven verrichtte. Bijkomende factor bij deze oplopende spanningen was de afscheiding van de Noordelijke Nederlanden. In 1839 werd deze afscheiding gereguleerd door de Grondwet te herzien. Op aandringen van de Tweede Kamer werd een begin gemaakt met ministeriële verantwoordelijkheid en het contraseign (medeondertekening van besluiten). Het kon nu plaats alle besluiten van de regering voortaan niet alleen door de Koning maar ook voortaan medeverantwoordelijk gemaakt voor alle besluiten en kon het parlement echter beperkt; het betrof alleen de strafrechtelijke aansprakelijkheid van ministers van Strafrecht. De bevoegdheid om ministers te vervolgen vanwege ambtsmisdrijven werd gereguleerd door de Wet op de ministeriële verantwoordelijkheid van 1855 en art. 483-485 Wetboek van Strafrecht nimmer toegepast. In 2016 leek het er even op dat de Tweede Kamer zou overgaan tot het oprichten van een commissie voor de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten. Na onderzoek door een commissie werd de zaak met een sisser af.^[7]

Na 1840 bleek al snel dat deze maatregel onvoldoende was om de positie van het parlement te verbeteren. De Tweede Kamer ('de Negenmannen') om de Grondwet van 1840 te herzien en ontving echter geen succes, omdat de Tweede Kamer van mening was dat voorstellen tot het herzien van de Grondwet voor een ingrijpende herziening van de Grondwet. Een staatscommissie onder leiding van de Koning waarin onder meer werd voorgesteld dat de Koning onschendbaar is en de ministeriële verantwoordelijkheid strafrechtelijke ook de politieke ministeriële verantwoordelijkheid ingevoerd.

Men spreekt in dit verband van de volledige ministeriële verantwoordelijkheid. De minister heeft zover hij ook een bevoegdheid heeft. De minister is dus verantwoordelijk voor het handelen van de ministerraad én als hoofd van het ministerie (en dus ook voor het handelen van de ministerraad). De verantwoordelijkheid als hoofd van het ministerie en als lid van de ministerraad van ministers. Individueel zijn ministers aan het parlement verantwoording verschuldigd. Collectief zijn de ministers verantwoordelijk voor de voorstellen die worden gegeven aan het ministerie. Collectief zijn de ministers verantwoordelijk voor de voorstellen die worden vastgesteld.

De feitelijke toepassing van de regel 'De Koning is onschendbaar; de ministers zijn onschendbaar' geduurd alvorens het voorschrift in de parlementaire praktijk voluit toepassing werd gegeven.

parlement gestalte te kunnen geven. In 1853 vond een intern conflict plaats tussen verhouding kerk-staat en de vrijheid van godsdienst (zogenaamde Aprilbeweging) publieke discussie te houden, stapte het kabinet op. In 1866 deed zich een conflict koloniën tot gouverneur-generaal in Nederlands-Indië. De Tweede Kamer keurde ministerraad dat deze benoeming behoorde tot het prerogatief (exclusief verantwoordelijkheid). Twee jaar later, in 1868, vond er wederom een conflict plaats. Tweede Kamer verwierp daarop de begroting van Buitenlandse Zaken. Hierop volgde Tweede Kamer echter bij haar standpunt en verwierp opnieuw de begroting. Even dreigde de regering (lees: koning Willem III) bond in en het kabinet trad af. Twintig jaar na dat alle besluiten en daden verantwoording verschuldigd is aan het parlement en dat. Bovendien werd in 1868 duidelijk dat de Tweede Kamer niet voor dezelfde kwestie ontstaan van de vertrouwensregel.

5 DE VERTROUWENSREGEL

Naar aanleiding van de hierboven vermelde conflicten tussen regering en parlement Staten-Generaal de beslissende stem heeft. De regering is belast met de uitvoer medewetgever en oefenen controle uit op de regering. Voor alles wat een regering blijkt dat het parlement, althans een van beide kamers van de Staten-Generaal, onvoldoende hele kabinet uiteindelijk tot aftreden dwingen.

Met andere woorden, ministers en een kabinet kunnen slechts functioneren indien Vandaar dat in ons land altijd getracht zal worden na verkiezingen een kabinet te Kamer. Daar lijkt sinds de kabinetsformatie van 2012 de regel bij te komen dat ook te vroeg om van een staatsrechtelijk regel te spreken. Daarvoor is het huidige voorjaar van 1999 nog eens bevestigd dat het zaak is geen uitgesproken wantrouwen wijze van verkiezing van leden van de Eerste Kamer, namelijk door leden van provincie rekenen op de steun van de Eerste Kamer.

Positie Eerste Kamer

In 2020 stelde het kabinet voor om de leden van de Eerste Kamer een langere zitting gekozen door de Provinciale Staten. In dit wetsvoorstel wordt de zittingstermijn beurtelings 38 en 37 leden af. In feite wordt daarmee teruggedaan naar het stelsel van Grondwet bij aan een betere rolverdeling tussen de Eerste en de Tweede Kamer. In kwaliteit van de wetgeving, op enige afstand van het regeerakkoord en de actuele datum van de Provinciale Statenverkiezingen. Het kabinet heeft zich bij zijn voorstel 'Tussenstand', wees de staatscommissie op de mogelijkheid om terug te keren naar conceptueel niet past bij de verhouding tussen de Kamers dat de Eerste Kamer afwijze van verkiezing de Eerste Kamer meer in verband brengt met de mogelijkheid Kamerverkiezingen.^[9] In haar eindrapport zag de Staatscommissie echter af van een gevolg en bezwaren van de huidige verkiezingswijze zwaarder dan de staatscommissie van verkiezing die tot 1983 werd gebruikt.^[10]

Vertrouwensregel

De hier beschreven vertrouwensrelatie tussen regering en parlement wordt omschreven minister dient heen te gaan als een kamermeerderheid géén vertrouwen meer in h

kamer heeft moet het opstappen, maar een kabinet kan ook door kamer-ontbinding
oorzaak van deze negatieve formulering is dat wij in ons stelsel geen motie van ver-
van afkeuring dan wel een motie van ‘treurnis’ een staatsrechtelijk nog zwakkere v
meerderheid van de kamer geen vertrouwen meer heeft in de bewindslieden. De v
drie conflicten en wordt algemeen beschouwd als een van de belangrijkste grondt
nergens in de Grondwet is vastgelegd, maar dat deze gebaseerd is op ongeschre
constitutionele traditie: de belangrijkste beginselen zijn ongeschreven.

De betekenis van de vertrouwensregel als scharnierpunt van onze parlement
staatssecretarissen individueel en collectief verantwoording verschuldigd aan het p
tijde door het parlement naar huis worden gestuurd. Het kan daarbij gaan om politi
dronken achter stuur’ of ‘minister verzwegen inkomsten tegenover belastingdiens
vertrouwensregel kan op elk moment geactiveerd worden. Opgemerkt dient te w
aftreden van een minister. Niet uitgesloten moet worden dat een minister aftreedt n
opgezegd. Weliswaar hoeft er dan geen sprake te zijn van een meerderheid die ge
eigen fractie/partij brengt de minister in een politiek onmogelijke positie, waarna sle

De vertrouwensregel wordt ook wel beschouwd als de ultieme sanctie op de mir
controlemechanismen zoals die gelden in de relatie tussen regering en parlement,
kamers van de Staten-Generaal van mening is dat een minister niet langer kan aan
geactiveerd. In die zin kan men de ministeriële verantwoordelijkheid los zien va
Allereerst kunnen leden van de kamer vragen stellen aan de bewindspersoon. I
mogelijkheid om een onderzoek (of zelfs een enquête) te doen naar het gevoerc
bewindspersoon de kans krijgen om orde op zaken te stellen. Als dat niet lukt of mis

In deze laatste fase van de toepassing van de ministeriële verantwoordelijkheid is c
begroting worden verworpen, dat is het meest vergaande middel van het parlem
aannemen, ook dat is een heel helder signaal om op te stappen. Tevens kan de
uitkomsten van een parlementaire enquête kan er ook aanleiding zijn om de verant
dat bewindslieden uit ‘eigen beweging’ opstappen omdat hij/zij niet langer bestanc
ontstaan in de uitvoering van het beleid door het departement waarvoor de mir
verantwoordelijkheid op zich neemt van gemaakte fouten van zijn of haar voorgan
van Justitie Opstelten en de staatssecretaris van Justitie Teeven traden in 2015 af o
werd ingelicht. Begin 2014 trad staatssecretaris Weekers van Financiën af na aanl
Menno Snel tussentijds af na aanhoudende kritiek op het functioneren van de on
betreft de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu Mansveld, die eind 2015 aft
bekend werden gemaakt. In een openbaar debat over de uitkomsten van deze enq
ambtenaren. Zij trad vervolgens direct hierna af nog voordat de Kamer een finaal d

Het is tegelijk zinnig goed in het oog te houden dat op de ministeriële verantwoorc
aftreden van een minister. We hebben het dan over de reguliere correctiemechanis
Deze rechten van de kamer vinden normaal toepassing in het gemeen overleg tusser

In dit verband dient nog opgemerkt te worden dat weliswaar het parlement bij een
de mogelijkheid heeft aan te blijven en op basis van artikel 64 Grondwet Kamer
gemaakt. De Kamerontbinding dient binnen drie maanden te leiden tot verkiezinge
door het opzeggen van het vertrouwen en Kamerontbinding – dienen dus in onder

and balances in de Nederlandse Grondwet.

6 ADVIESCOLLEGES VAN STAAT

Colleges als Raad van State, Algemene Rekenkamer en Nationale ombudsman heb deze instellingen als een ‘Hoog college van staat’. De grondwetsherziening van 19 zodoende duidelijk te maken dat deze colleges van belang zijn voor zowel de rege de Raad van State en kroonprinses Amalia heeft vanaf haar achttiende jaar van rec merkwaardig, omdat de Koning reeds onderdeel uitmaakt van de regering. Hij voorzitter van de Raad van State. De vice-president de Raad zit de afdeling Advise van Hirsch Ballin is hier sprake van een symbolische functie van de Koning en Bovend’Eert is van mening dat de argumenten om deze ceremoniële functie v voorzitterschap van de Raad van State niet te rijmen is met de onafhankelijkheid v Hierbij moet opgemerkt worden dat de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad geen sprake is van enige vorm van ondergeschiktheid van de Afdeling aan de Raad

Zowel de Raad van State, de Algemene Rekenkamer als de Nationale Ombudsmar primair twee taken: advisering over wetgeving en geschillen en de Raad is belast r belast met het onderzoek naar de rechtmatigheid en doelmatigheid van de overheidsgedragingen. Alle overige adviescolleges worden regelmatig tegen het lic biedt voor de instelling van zowel vaste als tijdelijke adviescolleges en de uitoefeni waaruit blijkt dat aantal colleges, aantal leden en het aantal adviezen geleidelijk afn advies in zaken van wetgeving en bestuur bij of krachtens de wet kunnen worden worden ingesteld bij wet. De Staten-Generaal dienen zich dus telkens uit te spreker in dit hoofdstuk bedoelde colleges openbaar gemaakt (zie artikel 80 Grondwet).

NOTEN

1. Zie The Constitution of the United States of America , het Grundgesetz für die de President voorop.
2. Zie met name Paul Bovend’Eert, De Koning en de monarchie. Toekomstbeste
3. Zie verder Ernst Hirsch Ballin, De Koning. Continuïteit en perspectief van het
4. Zie Bovend’Eert a.w., p. 83.
5. Het absolutistische beleid van de Koning leidde er in 1782 tot grote spanninge werd door de regering niet geaccepteerd. Hij bleef in functie, maar verloor sne Reform Bill van 1785.
6. Een indrukwekkend overzicht van de besluitenregering van Willem I is te vinc
7. Kamerstukken II, 2015/16, 34 340, nrs. 2. De conclusie van de commissie luid bekendgemaakt dat zij geen feiten of omstandigheden heeft aangetroffen die le

- opzettelijk schenden van de geheimhouding van de commissie voor de Inlichtingen van de Tweede Kamer voor om vast te stellen dat genoegzame gronden voor vervolging van informatie uit de CIVD in de openbaarheid is gekomen”.
8. Kamerstukken II, 2019/20, 35 532, nrs 1-3, Wijziging van de Grondwet inzake
  9. Lage drempels, hoge dijken. Democratie en rechtsstaat in balans, staatscommissie
  10. Kamerstukken II, 2019/20, 35 532, nr. 3 (MvT), p. 2.
  11. Zie de motie van treurnis tegen de minister van Landbouw en Visserij van 11
  12. Zie recent ook het ongeragade advies van de Raad van State over de ministerie
  13. In die zin ook de Raad van State in zijn advies bij de begroting van Binnenlandse Zaken (2015-2016, 800 VII, A).
  14. <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/12/18/staatssecretaris-van-f>
  15. <https://www.ad.nl/politiek/mansveld-openhartig-over-politiek-het-fyra-rapport>
  16. Reeds Buijs was van oordeel dat de Koning uit de Raad van State verwijderd diende te worden (deel Anrhem 1883, p. 317).
  17. Hirsch Ballin a.w., p. 59-61.
  18. Bovend' Eert a.w., p. 133.
  19. Wet herziening adviesstelsel van 3 juli 1996, Stb. 377.
  20. Kaderwet adviescolleges, Stb. 1996, 378. Zie voor een overzicht van deze adviezen
  21. Brief Minister van Wonen en Rijksdienst, 15-1-2016, Kamerstukken II, 2015-2016, 35 532, nr. 3 (MvT), p. 2.

CITEER SUGGESTIE

E.J. Janse de Jonge, Hoofdstuk 2 - Regering. In: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenkrans (eds.), *Handboek van de Nederlandse Grondwet* (www.Nederlandrechtsstaat.nl).